

BK890

TG

1856

v.1

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

BIBLIOTECA
UNIVERSITARIA DE VALENCIA

81544

170712

LIBRERIA MARQUET

ESTABLO DE LIBROS

LIBRERIA MARQUET

LIBRERIA MARQUET

LIBRERIA MARQUET

LIBRERIA MARQUET

LIBRERIA MARQUET

INCLYTVM . DOMINICIANI . ORDINIS . DECVS

FRANCISCE . GAVDE

QVEM

INSIGNIA . IN . REM . CHRISTIANAM . PROMERITA

AD . SACRAE . PVRPVRAE . HONOREM

NVPERRIME . EVEXERE

OPVS . ANGELICI . SODALIS . TVI

CVIVS . INSISTENS . VESTIGIIS

TANTAM . IPSE . IN . THEOLOGICIS . DISCIPLINIS

DOCTRINAE . FAMAM . INDEPTVS . ES

NOVIS . EXCVSVM . FORMIS

PRONO . LVVENTIQVE . ANIMO . EXCIPIAS

ID . TIBI

PETRVS . FIACCADORIVS . SISTIT

MVNVSCLVM . DE . ARTE . SVA

008037

TYPOGRAPHUS LECTORI

S. D.

Duobus praecipuis Angelici Praeceptoris operibus,
Summa Theologica et *Summa contra Gentiles* abso-
lutis, tertium iis minime impar, si ratio habeatur
juvenilis aetatis qua illud elucubratum fuisse per-
spectum est, alacri animo aggredimur. *Commentarium*
loquimur in IV. *Libros sententiarum Petri Lombardi*,
quod D. Thomas sub ipsum magisterii sui initium
confecisse traditur. De hoc opere paeclarata quae
extant testimonia historicorum aliaque scitu digna
enarrabit prologus qui Venetae editioni anni 1745
praefixus, curante doctissimo P. Joanne Maria de
Rubeis, ut a nobis omittendus minime fuit, ita,
coronidis loco, ad calcem hujus nostrae differendum,
consultius duximus. Quam quidem Venetam editio-
nem licet praecipue secuti fuerimus, attamen Ro-
manam quoque jussu S. Pii V. P. M. editam pae-

oculis habuimus, et, quoad P. Lombardi textum, etiam Parisiensem cl. J-P. Migne. Nonnunquam vitiosas lectiones ex criticae regulis emendavimus, ita tamen ut ne lectorem eae quoque laterent, quas expungendas judicavimus. Ubi magis anceps locus sese obtulit, etsi certe corruptus, novam lectionem in textum invehere non audentes, illam ad pedes pagellae sub dubio proponimus. Ad haec voces aliquot ad sensum elucidandum necessarias, sicubi suspicari licuit, amanuensium vel typographorum oscillantia omissas, parenthesibus interseruimus. Hos itaque labores nostros, candide lector, ut aequo animo accipias, nosque datam fidem exsolvere festinantes juvare non desinas, enixe rogamus.

Parmae III. Idus Augusti MDCCCLVI.

S A N C T I THOMÆ AQUINATIS

COMMENTUM

IN PRIMUM LIBRUM SENTENTIARUM

MAGISTRI PETRI LOMBARDI

PROLOGUS S. THOMÆ

Ego sapientia effudi flumina: ego quasi trames aquae immenses defluo: ego quasi fluvius Dorix, et sicut aquaeductus exivi de paradiso. Dixi: Rigabo horum plantationum, et inebriabo partus mei fructum. Eccl. 24. 40.

Inter multas sententias quae a diversis de sapientia prodierunt, quid scilicet esset vera sapientia, unam singulariter firmam et veram Apostolus protulit dicens *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, quia etiam nobis a Deo factus est sapientia*, 1 ad Corinth. 1, 24 et 50. Non autem hoc ita dictum est, quod solus Filius sit sapientia, eum Pater et Filius et Spiritus Sanctus sint una sapientia, sicut una essentia; sed quia sapientia quodam speciali modo Filio appropriatur, eo quod sapientiae opera cum proprietatibus Filii plurimum convenire videntur. Per sapientiam enim Dei manifestantur divinarum abscondita, producuntur creaturarum opera, nec tantum producuntur, sed etiam restaurantur et perficiuntur: illa, dieo, perfectione qua unumquodque perfectum dicitur, prout proprium finem attingit. Quod autem manifestatio divinarum pertinet ad Dei Sapientiam, patet ex eo quod ipse Deus per suam sapientiam seipsum plene et perfecte cognoscit. Unde si quid ex ipso cognoscimus oportet quod ex eo derivatur, quia omne imperfictum a perfecto trahit originem: unde dicitur Sapient. 9, 17: *Sensus tuus quis sciet, nisi tu derideris sapientiam?* Haec autem manifestatio specialiter per Filium facta inventur: ipse enim est Verbum Patris, secundum quod dicitur Joan. 1; unde sibi manifestatio dicens Patris convenient et totius Trinitatis. Unde dicitur Matth. 11, 27: *Nemo novit Patrem nisi Filius et cui Filius voluerit revelare*; et Joan. 1, 18: *Deum nemo vidit unquam, nisi Unigenitus qui est in sinu Patris.* Reete ergo dicitur ex persona Fili: *Ego sapientia effudi flumina.* Flumina ista intelligo fluxus aeternae processionis, qua Filius a Patre, et Spiritus Sanctus ab utroque, ineffabil modo procedit. Ista flumina olim occulta et quodammodo confusa erant, tum in similitudinibus creaturarum, tum etiam in aenigmatibus scri-

S. Th. Opera omnia. V. 6.

pturarum, ita ut vix aliqui sapientes Trinitatis mysterium fide tenerent. Venit Filius Dei et inclusa flumina quodammodo effudit, nomen Trinitatis publicando, Matth. ult. 19: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Unde Job 28, 2: *Profunda flaviorum servatus est et abscondita produxit in lucem.* Et in hoc tangitur materia primi libri.
Secundum quod pertinet ad Dei sapientiam est creaturarum productio: ipse enim de rebus creati non tantum speculativam, sed etiam operativam sapientiam habet, sicut artifex de artificiis; unde in Psalm. 105: *Omnis in sapientia fecisti.* Et ipsa sapientia loquitur, Proverb. 8, 50; *Cum eo eram concuta componebas.* Hoc etiam specialiter Filio attributum inventur, in quantum est imago Dei invisibilis, ad ejus formam omnia formata sunt: unde Coloss. 1, 15; *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt universa;* et Joan. 1, 5; *Omnia per ipsum facta sunt.* Reete ergo dicitur ex persona Fili: *Ego quasi trames aquae immenses defluo;* in quo notatur et ordo creationis et modus. Ordo, quia sicut trames a fluvio derivatur, ita processus temporalis creaturarum ab aeterno processu personarum: unde in Psalmo 148, 5, dicitur *Dixit, et facta sunt.* Verbum genitum, in quo erat ut fierent, secundum Augustinum (sup. Genes. ad litteram lib. 1, cap. 2). Semper enim id quod est primum est causa eorum quae sunt post, secundum Philosophum (2 Metaph., text. 4); unde primus processus est causa et ratio omnis sequentis processionis. Modus autem signatur quantum ad duo: scilicet ex parte creatantis, qui cum omnia implectat, nulli tamen se committit; quod notatur in hoc quod dicitur, *Immense.* Item ex parte creaturae: quia sicut trames procedit extra alveum fluminis, ita creatura procedit a Deo extra

unitatem essentiae, in qua sicut in alveo fluxus personarum continetur. Et in hoc notatur materia secundum libri.

Tertium, quod pertinet ad Dei sapientiam, est operum restauratio. Per idem enim debet res reparari per quod facta est; unde quae per sapientiam condita sunt, decet ut per sapientiam reparantur; unde dicitur Sapient. 9, 19: *Per sapientiam sanata sunt qui tibi placuerunt ab initio.* Haec autem reparatio specialiter per Filium facta est, in quantum ipse homo factus est, qui, reparato hominis statu, quodammodo omnia reparavit, quae propter hominem facta sunt; unde Coloss. 1, 20: *Per eum reconciliatus omnia, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt.* Recte ergo ex ipsis Fili persona dicitur: *Ego quasi fluvius Dorix, et sic aquae eius exiit de paradyso.* Paradisus iste, gloria Dei Patris est, de qua exiit in vallem nostrae miseriae; non quod eam amitteret, sed quia occultauit: unde Joan. 16, 28: *Exiit a Patre et veni in mundum.* Et circa hunc exiit duo notantur, scilicet modus et fructus. Doris enim fluvius rapidissimus est; unde designat modum quo, quasi impetu quedam amoris nostrae reparations Christus complevit mysterium; unde Isaiae 39, 19: *Cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit.* Fructus autem designatur ex hoc quod dicitur, *Sicut ad aqueductus;* sicut enim aquaeductus ex una fonte producentur divisim ad secundam terram, ita de Christo profluerunt diversarum gratiarum genera ad plantandam Ecclesiam, secundum quod dicitur Ephes. 4, 11: *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi.* Et in hoc tangitur materia tertii libri: in eius prima parte agitur de mysteriis nostrac reparatis, in secunda de gratiis nobis collatis per Christum.

Quartum, quod ad Dei sapientiam pertinet, est perfectio, quae res conservant in suo fine. Subtracto enim fine, relinquitur vanitas, quam sapientia non patitur secum; unde dicitur Sap. 8, 1, quod sapientia *attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.* Suaviter autem unumquodque tunc dispositum est quando in suo fine, quem naturaliter desiderat, collocatum est. Hoc

etiam ad Filium specialiter pertinet, qui, cum sit verus et naturalis Dei Filius, nos in gloriam paternae hereditatis induxit; unde Hebr. 2, 10: *Decebat eum propter quem et per quem facta sunt omnia, qui multos filios in gloriam adulcerat.* Unde recte dicitur: *Rigabo hortum plantationum.* Ad consecutionem enim finis existit praeparatio, per quam omne quod non competit fini, tollatur; ita Christus etiam, ut nos in finem aeternae gloriae induceret, sacramentorum medicamenta praeparavit, quibus a nobis peccati vulnus abstergitur. Unde duo notantur in verbis praedictis, scilicet praeparatio, quae est per sacramenta, et inducio in gloriam. Primum per hoc quod dicitur: *Rigabo hortum plantationum.* Hortus enim iste Ecclesia est, de qua Cant. 4, 12: *Hortus conclusus soror mea sponsa;* in quo sunt plantationes diversae, secundum diversos (1) sanctorum ordinis, quos omnes manus omnipotens plantavit. Iste hortus irrigatur a Christo sacramentorum rivo, qui ex ejus latero profluerunt: unde in commendationem pulchritudinis Ecclesiae dicitur in Num. 24, 3: *Quoniam pudica tabernacula tua, Jacob!* et post sequitur, 6: *Ut horti justi fluvios irrigui.* Et ideo etiam ministri Ecclesiae, qui sacramenta dispensant, rigatores dicuntur, 1 Corinth. 5, 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit.* Inductio autem in gloriam notatur in hoc quod sequitur: *Et inebriabit partus mei fructum.* Partus ipsius Christi sunt fideles Ecclesiae, quos suo labore quasi mater parturit: de quo partu Isa. ult., 9: *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non parvum?* dicit Dominus. Fructus autem istius partus sunt sancti qui sunt in gloria: de quo fructu (2) Cant. 3, 1: *Veniat dilectus meus in hortum suum et comedat fructum pomorum suorum.* Isto inebriat abundantissima sui fructione: de qua fructione et ebrietate Psalm. 53, 9: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae.* Et dicitur ebrietas, quia omnem mensuram rationis et desiderii excedit: unde Isa. 64, 4: *Oculus non vidit, Deus, absque te que praeparasti expectantibz te.* Et in hoc tangitur materia quarti libri: in cuius prima parte agitur de sacramentis; in secunda de gloria resurrectionis. Et sic patet ex praedictis verbis intentio libri Sententiarum.

(1) AL. diversorum.

(2) AL. de quibus frumentibus.

PROLOGUS MAGISTRI SENTENTIARUM

Cupientes aliquid de penuria ac temnitate nostra cum paupercula in gazophylacium Domini mittere (Luke. 21), arda seconde et opus ultra vires nostras agere praesumimus; (1) consummationis fiduciam, laborisque mereendum in Samaritanis statuentis, qui, prolatis in curatione seminivi duobus denariis, supererogatori cuncta reddere professus est (Luke. 10). Delectat nos veritas pollicentis, sed terret immensitas laboris; desiderium hortatur proficiendi, sed dehortatur infinitas deficiendi, quam vincit zelus dominus Dei: quo inardescentes, fidem nostram adversus carnalium atque animalium hominum, Davidice turris clypeis munire (Cant. 7, 1) vel potius munificare ostendere, ut theologicorum inquisitionum abliter aperire, nec non et sacramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiae nostrae notitiam tradere studamus, non valentes studiosorum fratrum votis jure resistere, eorum in Christo laudabilibus studiis lingua ex stylo

(1) Simile quidquam in Augustino, lib. 1 de Doctrina Christi cap. 1, quod priorem partem, et ex lib. 5 de Trin. in proemio, quo ad posteriorem, non omnem tamen (ex Edit. P. Nicolai).

(2) Nicolai, sed ab ea potius avertentes, ad fabulas contundent auditem (ibid.).

conquirere; nec docenda desiderare, sed desiderat doctrinam capere. Habent rationem sapientiae in superstitione: quia fidei defectionem sequitur hypocrisy mendax, ut sit vel in verbis pietatis, quam amiserit conscientia: ipsamque simulatam pietatem omnium verborum mendacio impian reddit, falsae doctrinae institutis fidei sanctitatem corrompere molientes, ariumque primitivam sub novello sui desiderii dogmate aliis ingenerantes, qui contentionis studentes, contra veritatem sine foedere bellant. Inter veri namque assertione et placit definitionem pertinax pugna est, dum se et veritas tenet et se erroris voluntas tueri. Horum igitur Deo odibilem ecclesiam revertere atque ora oppilare, ne virus nequitia in alios effundere queat, et lucernam veritatis in candelabro exaltare volentes, in labore multo ac sudore volumen, Deo praestante, compagimus ex testimonio veritatis in aeternum fundatis, in quatuor libros distinctius in quo majorum exempla doctrinamque reperies; in quo per dominicas fidei sinceram pro-

fessionem vipercæs doctrinas fraudulentiam prodidimus, aditum demonstranda veritatis complexi, nec periclio impia profissionis inserti, temperato inter utramque moderamine utentes. Siebi vero parum vox nostra irosomuit, non a paternis discessit limitibus (August, loc. cit.). Non igitur debet hic labor enigmam pigro, vel multum docto, videri superfluous, cum nullis impigris multisque indecits (inter quos etiam mishi) sit necessarius, brevi volumine complicans patrum sententias, appositis eorum testimoniis, ut non sili necesse quareculi librorum numerositatem evolare, cui brevitas collecta, quod queritur, offert sine labore. In hoc autem tractatu non solum volumen, sed etiam liberum correctorem desidero, maxime ubi profunda versatur veritatis quæsio; quæ utiam tot habeter inventores, quot habet contradictores. Ut autem quod queritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum librorum capitula distinguuntur, praemissum.

Divisio Textus Prologi

Cum ejus expositione.

Huic operi Magister prooemium praemittit, in quo tria facit. Primo reddit auditorem benevolum; secundo docilem, ibi, *Horum igitur Deo odibilem ecclesiam revertere, atque ora oppilare . . . volentes, in labore multo ac sudore volumen, Deo præstante, compagimus;* tertio attentum, ibi, *Non ergo debet hic labor cuiquam pigro vel multum docto videri superfluous.* Benevolum reddit assignando causas moventes ipsum ad compilationem hujus operis, ex quibus ostenditur affectus ipsius in Deum et proximum. Sunt autem tres causæ moventes. Prima sumitur ex parte sui, scilicet desideriorum proficiendi in Ecclesia; secunda ex parte Dei, scilicet promissio mercedis et auxilii; tercia ex parte proximi, scilicet instantia precium sociorum. E contra sunt tres causæ retrahentes. Prima ex parte sui, defectus ingenii et scientiae; secunda ex parte operis, altitudo materiae et magnitudo laboris; tercia ex parte proximi, invidorum contradicatio. Harum autem causarum inveniuntur duas primæ insinuante caritatem in Deum, tertia in proximum: unde dividitur in duas. In primo ponit causas moventes quae ostendunt caritatem in Deum; in secundo causas quae ostendunt caritatem in proximum, ibi, *Non valentes studiosorum fratrum votis jure resistere.* Causis autem inveniuntur adiungit etiam retrahentes: unde primo ponit quasi quandam controversiam causarum motuum et retrahentium; secundo victorianum, ibi, *Quoniam vincit zelus dominus Dei.*

Cupientes. In hoc notatur primo causa movens, scilicet desideriorum proficiendi. *Aliquid sonat immodicitem.*

De penuria ac temnitate nostra. Hic tangitur prima causa retrahens, scilicet defectus scientiae. Et dicitur penuria proprie defectus exterioris substantiae, unde transfertur ad defectum scientiae acquisitiae. *Tenuitate,* quae proprie est defectus substantiae interioris, unde transfertur ad defectum ingenii. *Cum paupercula,* de qua Marc. 12 et Lucas 21. *Gazophylacium.* Gazophylacium repositorium dicitur divitiarum. Gazeæ enim persicæ, divitiae latine dicuntur, et εὐλαβεῖς græce, latine servare: et quandoque sumitur pro aere in qua thesaurus reponitur, sicut 4 Reg. 12, 9: *Tulit Joïada Pontifex gazophylacium unum etc.* quandoque pro loco in quo arca reponitur, sicut Joan. 8, 20: *Haec locutus est Jesus in gazophylacio.* Hic autem significat studium sacrae Scripturae, in quo sancti sua opera responderunt.

Ardua scandere. Hic ponitur secunda causa retrahens ex parte operis, et dicuntur ardua divina quantum est in se. Scanduntur autem quasi triplici gradu. Primus est in derelinquento sensum; secundus in derelinquento phantasias corporum; tertius in derelinquento rationem naturalem. *Ops ultra vires.* Hic ostenditur altitudo materiae per comparationem ad nos.

Contra, Eccl. 5, 22: *Altiora te ne quæsieris.* — Respondeo. Verum est ex confidencia propriarum virium; sed ex confidencia divini auxilii possumus elevata supra nostrum posse speculari.

Praesumpsumus. Contra, Eccl. 57, 5: *O præsumptio nequissima!* Ergo videtur quod peccaverit. — Respondeo. Expono *praesumpsumus*, id est piae alii sumpus. Vel dic, quod eset *præsumptio* per comparationem ad vires humanas; sed per comparationem ad Dei auxilium, quo omnia possimus, sicut dicitur Philipp. ult. 15: *Omnia possum in eo quia me confortat, non est *præsumptio*.*

Consummatio fiduciam. Hic ponit secundam causam: moventem ex parte Dei. *In Samaritano.* Sumitur de parabolâ qua est Luca 10, per quam significatur Deus. In Psal. 120, 4: *Ecce non dormit qui custodit Israel.* Samaritanus enim interpretatur custos. *Semini,* hominis per pecuniam spoliati gratia et vulnerati in naturalibus. *Dubius deariis,* duobus testamentis, quasi Regis imagine insignitus, dum veritatem continent a prima veritate exemplatam. *Supereroganti,* id est superaddenti, sicut sancti patres suis studiis fecerunt.

Contra, Apocalyp. ult. 18: *Si quis apposuerit ad haec, apponit Deus super illam plagas.* — Respondeo. Est apponere duplex: vel aliquid quod est contrarium, vel diversum; et hoc est errorem vel presumptuosum: vel quod continetur implie, expoundingo; et hoc est laudabile.

Delectat. Hic colligit quatuor causas enumeratas.

Quoniam vincit. Hic ponit victorianum. *Zelus.* Zelus, secundum Dionysium (lib. de div. Nomin., cap. 4), est amor intensus, unde non patitur aliud contrarium amato. *Domas Dei,* id est Ecclesiam. *Quo inardescentes,* scilicet dum non patiuntur Ecclesiam ab infidelibus impugnari. *Carnalium,* quantum ad illos qui inveniunt sibi errores, ut carnis curam faciant in desideriis, Rom. 13, sicut qui negant providentiam divinam de rebus humanis, et animae perpetuitatem, ut impune possint peccare. *Animantium,* quantum ad errantes, ex eo quod non elevant supra sensibilia, sed secundum rationes corporales volunt de divinis judicare. *Davidice turris.* Hoc sumitur Cant. 4, 4: *Sicut turris David collum tuum,*

quae adificata est cum propugnaculis: mille clypei pendunt ex ea, omnis armatura fortium. Per David significatur Christus: turris eius est fides vel Ecclesia: clypei sunt rationes et auctoritates sanctorum. *Vel potius munitionem ostendere;* quia ipse non inventis rationes, sed potius ab aliis inventas compilavit: et in hoc tangit unam utilitatem, scilicet exclusionem erroris. *Ac theologicarum inquisitionum abdita aperire.* Hoc tangit aliam quantum ad manifestationem veritatis: et hoc in primis tribus Libris. *Nec non et sacramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiae nostrae notitiam tradere studimus:* et hoc quantum ad quartum.

Non valentes studiosorum fratrum votis jure resistere. Hoc ponit causam moventem, quae dicit caritatem in proximum: et primo ponit causam moventem; secundo retrahentem, ibi, *Quamvis non ambigamus omnem humani eloqui sermonem calumnias atque contradictiones aeniorum semper fuisse obnoxium.*

Lingua, ad praesentes, vel quantum ad communicationem doctrinae; style, propter absentes, vel ad perpetuandam memoriam.

Bigos, idest lingua et stylum, quibus quasi dubius rotis vehitur a magistro in discipulum, agitat Christi caritas. Hoc sumitur 2 Corinth. 3, 4: Caritas Christi uertit nos.

Contra Ecle. 9, 1: *Nemo scit, utrum amore an odio dignus sit.* Ergo etc.—Respondeo. Caritas dicitur uno modo habitus infusus: et hunc nullus potest scire habere certitudinaliter, nisi per relationem; sed potest conjectare per aliqua signa probabilitatis. Alio modo dicitur caritas amio multum appetians amatum; et sic aliquis potest scire se habere caritatem. *Quamvis non ambigamus omnem humani eloqui sermonem calumnias atque contradictiones aeniorum semper fuisse obnoxium.* Hoc ponit tertiam causam retrahentem, scilicet contradictionem inividiorum: et circa hoc tria facit. Primo ponit contradictionis evidenter per simile in aliis; secundo contradictionis causam ex inordinatione voluntatis, ex qua error, ex qua inuidia, ex qua contradictionis oritur, ibi, *Quia dissidentibus voluntatum motibus, dissidenti quoque fit animorum sensus;* tertio contradictionis nequitiam, ibi, *Qui non rationi voluntati subiecunt.*

Calumniae, que est occulta et particularis impugnat; contradictioni, que est aperta, et in toto, et universalis; obnoxium, quasi poena vel noxae addictum.

Veri ratione perfectum; idest, perficiebat secundum rationem veritatis, videlicet quantum ad illos qui male intelligunt, et tamen malum intellectum pertinaciter voluntate defendunt.

Complacet, quantum ad illos quorum voluntas inordinate post se trahit iudicium rationis, ut verum judicetur illud quod placet. Offendenti, idest quod displicet.

Contra, 5 Esdrae, 4, 59: *Omnes benignantur in operibus eius.* Ergo etc.—Respondeo. Veritas secundum rationem veritatis, est quasi compaginatio ex diversis auctoritatibus. *Sudore,* quocunque defectu corporali, qui sequitur laborem spiritualem. Tertio ostendit causam materialem, ibi: *Ex testimonis veritatis.* Psalm. 118, 152: *Initio cognovi de testimoniis.*

(1) In illud cap. 2 vers. 7: *Iis qui ex contentione sunt, nec acquisient veritatem;* quamvis Commentarius ille non Ambrosii, sed alterius cuiusdam sit, qui velut Auctor suppositus passim Ambrosiaster appellatur in Glossa et Hilarius Diaconus a pluribus putatur. *Quod pro certis indicibus Ambrosii in Epist. Pauli semel annotatum esto* (ex edit. P. Nicolai).

de Deo, vel quia de eis diffidendum est ex ratione morbi, quamvis non ex potestate medici.

Qui non rationi voluntatem subiecunt. Hic ostendit contradicendum nequitiam: et primo ex inordinata professione; secundo ex simulata religione, ibi, *Habent rationem sapientiae in superstitione;* tertio ex pertinaci contentione, ibi, *Qui contentioni studentes, contra veritatem sine foedere bellant.*

Ostendit autem primo ex duobus eos esse inordinatos, scilicet quia voluntas non sequitur rationem, sed e converso; quod tangit ubi dicit: *Qui non rationi voluntatem subiecunt;* et qui rationem suam non subiecunt sacrae doctrinae; quod notatur ibi, *Nec doctrinae studium impendunt.*

Somnariunt, quasi phantasiando, sicut homo in somniis. Sed ad fabulas converentes auditum. Sumitur de 2 Timoth. 4. Fabula enim composita est ex miris, secundum Philosophum (lib. Poet. c. 4, et 1 Metaph., lect. 5), et isti semper volunt nova audire. *Professio,* idest studium. *Docenda,* idest digna doceri. *Rationem,* idest argumentum ad ostendendum sapientiam. *In superstitione,* superfluir religione exterius simulata. *Quia fidei defectionem sequitur hypocrisia mendax.* Sumitur 1 Timoth. 4, 1: *Di-scedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemoniorum in hypocrisi loquentium mendacium.* *Omnium verborum.*

Contra, Beda: *Nulla falsa est doctrina, quae non aliqua vera intermisceat* (Ex Aug. lib. 2 quæst. Evang. cap. 40).

Respondeo, ibi, *vera quae dicunt, quamvis in se vera sint, tamen quantum ad usum eorum falsa sunt, quia falso utuntur eis.*

Prurigenium, idest inordinatum desiderium nova audiendi, sicut pruritus concitat ex calore inordinatus. Sumitur ex 2 Tim. 4, 5: *Erit tempus, cum . . . ad sua desideria concubaverint sibi magistros, pruientes auribus. Dogmate,* propter hoc quod ratio voluntatem sequitur. *Contentioni,* que, secundum Ambrosium ad Rom. (1) * est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. *Veritas,* 5 Esdr. 4, 58: *Veritas manet, et invalescit in aeternum.*

Horum igitur Deo obdilem ecclesiam evertre atque ora oppilare . . . volentes, in labore multo ac sudore hoc volumen, Deo praestante, compaginum. Hic reddit auditorem docilem, prælibando causas operis: et primo ponit causam finalem quantum ad duas utilitates, scilicet destructionem erroris; unde dicit: *Obdilem ecclesiam;* Psalm. 23, 3: ** Odivi ecclesiam malignum;* * *ne virus, idest ne venenum, in aliis effundere queat;* et manifestationem veritatis; unde dicit: *Lucernam veritatis in candelabro exalte volentes.* Sumitur de Luc. 8, 16: ** Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modo . . . In candelabro,* idest in aperto. Secundo tangit causam efficientem, scilicet principalem, *Deo praestante;* instrumentalem, *Compaginum;* quia hoc opus est quasi compaginatio ex diversis auctoritatibus. *Sudore,* quocunque defectu corporali, qui sequitur laborem spiritualem. Tertio ostendit causam materialem, ibi: *Ex testimonis veritatis.* Psalm. 118, 152: *Initio cognovi de testimoniis.*

(1) In illud cap. 2 vers. 7: *Iis qui ex contentione sunt, nec acquisient veritatem;* quamvis Commentarius ille non Ambrosii, sed alterius cuiusdam sit, qui velut Auctor suppositus passim Ambrosiaster appellatur in Glossa et Hilarius Diaconus a pluribus putatur. *Quod pro certis indicibus Ambrosii in Epist. Pauli semel annotatum esto* (ex edit. P. Nicolai).

monis tuis. Quarto causam formalem quantum ad distinctionem Liborum: *In quatuor Libros;* et quantum ad modum operis: *In quo majorum exempla,* quantum ad similitudines; *doctrinam,* quantum ad rationes, reperies. *Vipereae,* haereticæ: haereticæ enim pariendo alios in sua haeresi, pereunt sicut viperæ. *Prodidimus,* rescravimus. Adjicit viam. *Complexi,* amplectantes. *Impiae,* infidelis. *Inter utrunque,* scilicet, nec nimis alte, nec nimis humiliiter: vel inter duos contrarios errores, sicut Sabellii, et Arii. *Non a paternis discessit limitibus,* secundum illud Proverb. 22, 28: *Non transferes terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.*

Non igitur debet hic labor exequam pigro, vel mulsum docto, videri superflus. Hie reddit auditorem attentum: et primo ex utilitate operis, ibi: *Brevi volumine complicans Patrum sententias.* Sententia, secundum Avicennam, est definitiva et certissima conceptio. Secundo ex profunditate materiae, ibi: *In hoc autem tractatu pium lectorem, qui secundum fidem intelligent, liberum correctorem, qui solum propter correctionem corrigat, desidero.* Liber enim, secundum Philosophum (in proem. Metaph.) dicitur quia causa sui est, et non propterodium vel invidiam. Tertio ex ordinatione modi procedendi, ibi: *Ut autem quod queritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum Librorum capitula distinguuntur, praemisimus.*

QUAESTIO I.

Ad evidentiam hujus sacrae doctrinae, quae in hoc libro traditur, queruntur quinque: 1° de necessitate ipsius; 2° supposito quod sit necessaria, an sit una, vel plures; 3° si sit una, an practica, vel speculativa; et si speculativa, utrum sapientia, vel scientia, vel intellectus; 4° de subiecto ipsius; 5° de modo.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum praeter physicas disciplinas alia doctrina sit homini necessaria. — (1 p. qu. 1, art. 1, et 2, 2, qu. 2, art. 5; et 4 cont. Gent., cap. 1; et de Ver. qu. 14, art. 10.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod praeter physicas disciplinas nulla sit homini doctrina necessaria. Sicut enim dicit Dionysius in epistola ad Polycarpum, *philosophia est cognitio existentium; et constat, inducendo in singulis, quod de qualibet genere existentium in philosophia determinatur;* quia de Creatore et creaturis, tam de his que sunt ab operatione naturae, quam de his que sunt ab operatione nostro. Sed nulla doctrina potest esse nisi de existentibus, quia non entis non est scientia. Ergo praeter physicas disciplinas nulla doctrina debet esse.

2. Item, omnis doctrina est ad perfectionem: vel quantum ad intellectum, sicut speculativa, vel quantum ad effectum procedentem in opus, sicut practicae. Sed utrumque compleetur per Philosophiam; quia per demonstrativas scientias perfectur intellectus, per morales affectus. Ergo non est necessaria alia doctrina.

3. Praeterea, quaecumque naturali intellectu possunt cognosci ex principiis rationis, vel sunt in philosophia tradita, vel per principia philosophiae inveniri possunt. Sed ad perfectionem homini sufficiunt illa cognitione quae ex naturali intellectu potest haberi. Ergo praeter philosophiam non est necessaria alia doctrina. Probatio mediae. Illud quod per se suam perfectionem consequi potest, nobilis est eo quod per se consequi non potest. Sed alia animalia et creature insensibiles ex puris naturalibus consequuntur finem suum; quamvis non sine Deo, qui omnia in omnibus operatur. Ergo et homo, cum sit nobilior eis, per naturalem intellectum cognitionem sufficientem suae perfectioni habere potest.

Contra, Hebr. 11, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Placere autem Deo est summe necessarium. Cum igitur ad ea quae sunt fidei, philosophia non possit (1) ascendere, oportet esse aliquam doctrinam quae ex fidei principiis procedat.

Item, effectus non proportionatus causa, imperfecte dicit in cognitionem suae cause. Talis autem effectus est omnis creatura respectu Creatoris, a quo in infinitum distat. Ergo imperfecte dicit in ipsius cognitionem. Cum igitur philosophia non procedat nisi per rationes sumptas ex creaturis, insufficiens est ad Dei cognitionem faciendam. Ergo oportet aliquam aliam doctrinam esse aliorum, quae per revelationem procedat, et philosophiae defectum supplet.

Solutio. Ad hujus evidentiam sciendum est, quod omnes qui recte senserunt posuerunt finem humanae viae Dei contemplationem. Contemplatio autem Dei est duplex. Una per creaturas, quae imperfecta est, ratione jam dicta, in qua contemplatione Philosophus (10 Edi. cap. 9), felicitatem contemplativam posuit, quae tamen est felicitas viae; et ad hanc ordinatur tota cognitio philosophica, quae ex rationibus creaturarum procedit. Est alia Dei contemplatio, qua videtur immediate per suam essentialiam; et haec perfecta est, quae erit in patria et est homini possibilis secundum fidem suppositionem. Unde oportet ut ea quae sunt ad finem proportionentur fini, quatenus homo manuducatur ad illam contemplationem instaurare per cognitionem non a creaturis sumptam, sed immediate ex divino lumine inspiratam; et haec est doctrina theologiae. Ex hoc possumus habere duas conclusiones. Una est, quod ista scientia imperat omnibus aliis scientiis tamquam principalis: alia est, quod ipsa uitum in obsequium sui omnibus aliis scientiis quasi vassallus, sicut patet in omnibus artibus ordinatis, quarum finis unius est sub fine alterius, sicut finis pigmentariae artis, qui est confectio medicinarum, ordinatur ad finem medicinæ, qui est sanitatis: unde medicus imperat pigmentario et utitur pigmentis ab ipso factis, ad suum finem. Ita, cum finis totius philosophiae sit infra finem theologiae, et ordinatus ad ipsum, Theologia debet omnibus aliis scientiis imperare et uti his quae in eis trahuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod, quamvis Philosophia determinet de existentibus et secundum rationes a creaturis sumptas, oportet tamen esse aliam quam existentia consideret secundum rationes ex inspiratione divini luminis acceptas.

Et per hoc patet solutio ad secundum: quia Philosophia sufficit ad perfectionem intellectus secundum cognitionem naturalem, et effectus secundum virtutem acquisitam; et ideo oportet esse aliam scientiam per quam intellectus perficiatur quantum

(1) Al. deest ascendere.

ad cognitionem infusam, et affectus quantum ad dilectionem gratitatem.

Ad tertium dicendum, quod in his quae acquirunt aequaliter bonitatem pro fine, tenet propositio inducta, scilicet, nobiliter est eo quod per se consequi non potest. Sed illud quod acquirit bonitatem perfectam pluribus auxiliis et motibus, est nobiliter eo quod imperfectam bonitatem acquirit paucioribus, vel per seipsum, sicut dicit Philosophus (in 3 Caeli et mundi, text. 35, sive cap. 12); et hoc modo se habet homo respectu aliarum creaturarum, qui factus est ad ipsius divinae gloriae participationem.

ARTICULUS II.

Utrum tantum una doctrina debeat esse praeter physicas. — (1, p. qu. 5, art. 1.)

Circa secundum sic proceditur. 1. Videatur quod non una tantum doctrina debeat esse praeter physicas doctrinas, sed plures. De omnibus enim de quibus instruit homo per rationes creaturarum, potest instrui per rationes divinas. Sed scientiae procedentes per rationes creaturarum sunt plures, differentes genere et specie, sicut moralis, naturalis etc. Ergo scientiae procedentes per rationes divinas, debent plures esse.

2. Item, una scientia est unius generis subjecti, sicut dicit Philosophus (in 1 Posteriorum, text. 45). Sed Deus et creatura, de quibus in divina doctrina tractatur, non reducuntur in unum genus, neque univoce neque analogice. Ergo divina scientia non est una. Probatio mediae. Quaecunque convenient in uno genere univoco vel analogice, participant aliquid idem, vel secundum prius et posterius, sicut potentia et actus rationem entis, et similiter substantia et accidentes; aut ex eo quod unum esse et rationem ab altero recipit, et talis est analogia creaturarum ad Creatorem: creatura enim non habet esse nisi secundum quod a prima ente descendit: unde nec nominatur ens nisi inquantum ens primum imitatur; et similiter est de sapientia et de omnibus aliis quae de creatura dicuntur.

Ad tertium dicendum, quod ea quae sunt ab opere nostro et ea quae sunt ab opere naturae, considerata secundum proprias rationes, non cadunt in eamdem doctrinam. Una tamen scientia utrumque potest considerare, que per lumen divinum certitudinem habet, quod est efficax ad cognitionem utriusque.

3. Item, ea quae sunt ab opere nostro, sicut opera virtutum et quae sunt ab opere naturae, non reducuntur ad eamdem scientiam; sed unum pertinet ad moralem, alterum ad naturalem. Sed divina scientia determinat de his quae sunt ab opere nostro, tractando de virtutibus et praeceptis: tractat etiam de his quae non sunt ab opere nostro, sicut de Angelis et aliis creaturis. Ergo videtur quod non sit una scientia.

Contra, quaecunque convenient in ratione una possunt ad unam scientiam pertinere: unde etiam omnia, inquantum convenient in ratione entis, pertinent ad metaphysicam. Sed divina scientia determinat de rebus per rationem divinam quae omnia complectitur: omnia enim et ab ipso et ad ipsum sunt. Ergo ipsa una existens potest de diversis esse.

Praeterea, quae sunt diversarum scientiarum, distinctae et in diversis libris determinantur. Sed in sacra Scriptura permixtum in eodem libro quandoque determinatur de moribus, quandoque de Creatore, quandoque de creaturis, sicut patet fere in omnibus libris. Ergo ex hoc non diversificatur scientia.

SOLUTIO. Respondeo. Ad hoc notandum est, quod aliqua cognitio quanto alio est, tanto est magis unica et ad plura se extendit: unde intellectus Dei, qui est altissimus, per lumen quod est ipse Deus, omnium rerum cognitionem habet distincte. Ita et cum ista

scientia sit altissima et per ipsum lumen inspirationis divinae efficaciam habens, ipsa unica manens, non multiplicata, diversarum rerum considerationem habet, non tantum in communi, sicut metaphysica, quae considerat omnia inquantum sunt entia, non descendens ad propriam cognitionem moralium, vel naturalium. Ratio enim entis, cum sit diversificata in diversis, non est sufficiens ad specialem rerum cognitionem; ad quarum manifestationem divinum lumen in se unum manens, secundum beatum Dionysium in principio cœlestis Hierarchie, efficaciam habet.

Ad primum ergo dicendum, quod divinum lumen, ex cuius certitudine procedit haec scientia, est efficax ad manifestationem plurimae quae in diversis scientiis in philosophia traduntur, ex eorum rationibus in eorum cognitionem procedentibus; et ideo non oportet scientiam istam multiplicari.

Ad secundum dicendum, quod Creator et creatura reducuntur in unum, non communitate (1) univocationis sed analogie. Talis autem communitas potest esse duplicitus. Aut ex eo quod aliqua participant aliquid unum secundum prius et posterius, sicut potentia et actus rationem entis, et similiter substantia et accidentes; aut ex eo quod unum esse et rationem ab altero recipit, et talis est analogia creaturarum ad Creatorem: creatura enim non habet esse nisi secundum quod a prima ente descendit: unde nec nominatur ens nisi inquantum ens primum imitatur; et similiter est de sapientia et de omnibus aliis quae de creatura dicuntur.

Ad tertium dicendum, quod ea quae sunt ab opere nostro et ea quae sunt ab opere naturae, considerata secundum proprias rationes, non cadunt in eamdem doctrinam. Una tamen scientia utrumque potest considerare, que per lumen divinum certitudinem habet, quod est efficax ad cognitionem utriusque.

Potest tamen alter dici, quod virtus quam theologus considerat, non est ab opere nostro: immo eam Deus in nobis sine nobis operatur, secundum Augustinum (2 de lib. arbit., cap. 19).

ARTICULUS III.

Utrum sit practica vel speculatoria. — (1, p. qu. 4, art. 4, et 2 p. qu. 1, art. 2; et super Boet. de Trinit. qu. 11, art. 2; et 3 p. qu. 1, art. 6; et 2 contra Gent. cap. 4.)

Circa tertium sic proceditur. Videtur quod ista doctrina sit practica. Finis enim practice est opus, secundum Philosophum (in 2 Metaph., text. 5). Sed ista doctrina, quae fidei est, principalius est ad bene operandum; unde Jacob. 2, 26: *Fides sine operibus mortua est; et Psalm. 110, 10: Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Ergo videtur quod sit practica.

Contra, (in princip. Metaph. in proem.) dicit Philosophus, quod nobilissima scientiarum est sui gratia. Practicæ autem non sunt sui gratia, immo propter opus. Ergo, cum ista nobilissima sit scientiarum, non erit practica.

Praeterea, practicæ scientia determinat tantum ea quae sunt ab opere nostro. Haec autem doctrina

(1) Al. vocationis.

considerat Angelos et alias creaturas, quae non sunt ab opere nostro. Ergo non est practica, sed speculatoria.

QUAESTIUNGULA II.

1. Ulterius queritur, utrum sit scientia; et videtur quod non. Nulla enim scientia est de particularibus, secundum Philosophum (1 Post. text. 7). Sed in sacra Scriptura gesta traduntur particularia, sicut Abraham, Isaac etc. Ergo non est scientia.

2. Praeterea, omnis scientia procedit ex principiis per se notis, quae cuilibet sunt manifesta. Haec autem scientia procedit ex credibiliis, quae non ab omnibus conceduntur. Ergo non est scientia.

3. Praeterea, in omni scientia acquiritur aliquis habitus per rationes inducas. Sed in hac doctrina non acquiritur aliquis habitus: quia fides, cui tota doctrina haec innititur, non est habitus acquisitus, sed infusus. Ergo non est scientia.

Contra, (1) secundum Augustinum (de Trin. lib. 14, in princip.). Theologia est scientia de rebus quae ad salutem hominis pertinent. Ergo est scientia.

QUAESTIUNGULA III.

Uterius queritur, utrum sit sapientia; et videtur quod non. Quia, sicut dicit Philosophus (in princi. Metaph.), sapiens debet esse certissimum causarum. Sed in ista doctrina non est aliquis certissimus: quia fides, cui haec doctrina innititur, est infra scientiam et supra opinionem. Ergo non est sapientia.

Contra, 1 Corin. 2, 6: *Sapientia loquuntur inter perfectos.* Cum ergo hanc doctrinam ipse docuerit et de ipsa loquatur, videtur quod ipsa sit sapientia.

SOLUTIO I. Respondeo dicendum, quod ista scientia, quamvis una, tamen perfecta est et sufficiens ad omnem humanam perfectionem, propter efficaciam divini lumonis, ut ex praedictis patet. Unde perfectus hominem et in operatione recta et quantum ad contemplationem veritatis: unde quantum ad quid practica est et etiam speculatoria. Sed, quia scientia omnis principalius pensanda est ex fine, finis autem ultimus istius doctrinae est contemplatio primae veritatis in patria, ideo principalius speculatoria est. Et, cum habitus speculatorius sint tres, secundum Philosophum (6 Ethic., cap. 7), scilicet sapientia, scientia et intellectus; dicimus quod est sapientia, eo quod altissimas causas considerat et est sicut caput et principialis et ordinatrix omnium scientiarum: et est etiam magis dicenda sapientia quam metaphysica, quia causas altissimas considerat per modum ipsarum causarum, quia per inspirationem a Deo immediate acceptam; metaphysica autem considerat causas altissimas per rationes ex creaturis assumptas. Unde ista doctrina magis etiam divina dicenda est quam metaphysica: quia est divina quantum ad subiectum et quantum ad modum accipiendi; metaphysica autem quantum ad subiectum tantum. Sed sapientia, ut dicit Philosophus (in 6 Ethic., cap. 8, vel 7), considerat conclusiones et principia; et ideo sapientia est scientia et intellectus; cum scientia sit de conclusionibus et intellectus de principiis.

(1) Al. August. de Trin. etc.

Ad primum ergo dicendum, quod opus non est ultimum intentum in hac scientia, immo potius contemplatio primae veritatis in patria, ad quam depurati ex bonis operibus pervenimus, sicut dicitur Matth. 3, 8: *Beati mundo corde;* et ideo principalius est speculatoria quam practica.

Alia duo concedimus.

SOLUTIO II. Ad id quod ulterius queritur, dicendum, quod ista doctrina scientia est et quod obiectur, quod est de particularibus, dicendum, quod non est de particularibus inquantum particularia sunt, sed inquantum sunt exempla operandorum: et hoc usitatur etiam in scientia morali; quia operationes particularium circa particularia sunt; unde per exempla particularia, ea quae ad mores pertinent, melius manifestantur.

Ad aliud dicendum, quod ista doctrina habet pro principiis primis articulos fidei, qui per lumen fidei infusum per se noti sunt habenti fidem, sicut et principia naturaliter nobis insita per lumen intellectus agentis. Nec est mirum, si infidelibus nota non sunt, qui lumen fidei non habent: quia ne etiam principia naturaliter insita nota essent sine lumine intellectus agentis. Et ex istis principiis, non responsum communia principia, procedit ista scientia; nec habet viam ad ea probanda, sed solum ad defendendum a contradicentibus, sicut nec aliquis artifex potest probare sua principia.

Ad aliud dicendum, quod, sicut habitus principiorum primorum non acquiritur per alias scientias, sed habetur a natura; sed habitus conclusionum a primis principiis deducuntur: ita etiam in hac doctrina non acquiritur habitus fidei, qui est quasi habitus principiorum; sed acquiritur habitus eorum quae ex eis deducuntur et quae ad eorum defensionem valent. Aliud concedimus.

SOLUTIO III. Ad id quod ulterius queritur, an sit sapientia, dicendum, quod propriissime sapientia est, sicut dictum est. Et quod objicitur, quod non est certissimum aliquis in ista doctrina, dicimus, quod falsum est: magis enim fidelis et firmius assentit hi quae sunt fidei quam etiam primi principiis rationis. Et quod dicitur, quod fides est infra scientiam, non loquitur de fide infusa, sed de fide acquisipta, quae est opinio fortificate rationibus. Habitibus autem istorum principiorum, scilicet articularibus, dicitur fides et non intellectus, quia ista principia supra rationem sunt, et ideo humana ratio ipsa perfecte capere non valet; et sic fit quadam defectiva cognitione, non ex defectu certitudinis cognitorum, sed ex defectu cognoscientis. Sed tamen ratio manuducta per fidem excedit in hoc ut ipsa credibilita plenius comprehendat, et tunc ipsa quodammodo intelligit: unde dicitur Isa. 7, 9, secundum aliam litteram: *Nisi crederitis, non intelligetis.*

ARTICULUS IV.

Utrum Deus sit subiectum istius scientiae. (1, p. qu. 1, art. 7.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videatur quod Deus sit subiectum istius scientiae. Omnis enim scientia debet intitulari et denominari a suo subiecto. Sed ista scientia dicitur Theologia, quasi sermo de Deo. Ergo videtur quod Deus sit subiectum ejus.

Contra, Boetius (in lib. 1 de Trin., cap. 5) dicit quod simplex forma subiectum esse non potest.

Sed Deus est hujusmodi. Ergo non potest esse subjectum.

2. Item, videtur, secundum Hugonem de sancto Victore, quod opera restorationis sint subjectum: sic enim dicit (in libro de Sacramentis, lib. 1, part. 1, cap. 11), quod *opera primae conditionis sunt materiae aliarum scientiarum, opera autem restorationis sunt materia Theologiae*. Ergo etc.

Contra, quidquid determinatur in scientia debet contineri sub subjecto ipsius. Sed in Theologia determinatur de operibus creationis, ut patet Genes. 1. Ergo videtur quod opera restorationis non sint subjectum.

3. Item, Videtur quod res et signa sint subjectum: illud enim est subjectum in scientia circa quod tota scientia intentio versatur. Sed tota intentio Theologiae versatur circa res et signa, ut dicit Magister Sententiarum (in distin. 4, in princ.) Ergo res et signa sunt subjectum.

Contra, per rationes subjecti debet scientia differre ab aliis scientiis, cum qualibet scientia habeat proprium subjectum. Sed de rebus et signis considerant etiam aliae scientiae. Ergo non sunt proprium subjectum hujus scientiae.

Solutio. Respondeo, quod subjectum habet ad scientiam ad minus tres comparationes.

Prima est, quod quaecumque sunt in scientia debent contineri sub subjecto. Unde considerantes hanc conditionem, posuerunt res et signa esse subjectum hujus scientiae; quidam autem totum Christum, idest caput et membra; eo quod quidquid in hac scientia traditur, ad hoc reduci videtur. Secunda comparatio est, quod subjecti cognitio principitaliter attenditur in scientia. Unde, quia ista scientia principitaliter est ad cognitionem Dei, posuerunt Deum esse subjectum ejus. Tertia comparatio est, quod per subjectum distinguuntur scientia ab omnibus aliis; quia secuntur scientiae quoadmodum et res, ut dicitur in 3 de Anima (text. 38, vel cap. 8); et secundum hanc considerationem, posuerunt quidam, credibile esse subjectum hujus scientiae. Haec enim scientia in hoc ab omnibus aliis differt, quia per inspirationem fidei procedit. Quidam autem opera restorationis, eo quod tota scientia ista ad consequendum restorationis effectum ordinatur. Si autem volumus inventare subjectum quod haec omnia comprehendat, possumus dicere quod eus divinum cognoscibile per inspirationem est subjectum hujus scientiae. Omnia enim quae in hac scientia considerantur, sunt aut Deus, aut ea quae ex Deo et ad Deum sunt, in quantum hujusmodi: sicut etiam medium considerat signa et causas et multa hujusmodi, in quantum sunt sana, idest ad sanitatem aliquo modo relata. Unde quanto aliquid magis accedit ad veram rationem Divinitatis, principitaliter consideratur in hac scientia.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus non est subjectum, nisi sit principitaliter intentum, et sub eius ratione omnia quae sunt in scientia, considerantur. Quod autem obiectum in contrarium, quod forma simplex non potest esse subjectum, dicimus, quod verum est accidentis: nihilominus tamen potest esse subjectum praedicati in propositione; et omne tale potest esse subjectum in scientia, dummodo illud praedicatum de eo probari possit.

Ad aliud dicendum, quod opera restorationis non sunt proprie subjectum hujus scientiae, nisi in quantum omnia quae in hac scientia dicuntur, ad

restorationem nostram quodammodo ordinantur. Ad aliud dicendum, quod res et signa communiter accepta, non sunt subjectum hujus scientiae, sed in quantum sunt quedam divina.

ARTICULUS V.

*Utrum modus procedendi sit artificialis.
(1 p. qu. 1, art. 8, 9 et 10.)*

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod modus procedendi non sit artificialis. Nobilissimae enim scientiae debet esse nobilissimus modus. Sed quanto magis modus est artificialis, tanto nobilior est. Ergo, cum haec scientia sit nobilissima, modus ejus debet esse artificialissimus.

2. Praeterea, modus scientiae debet ipsi scientiae proportionari. Sed ista scientia maxime est una, ut probatum est. Ergo et modus ejus debet esse maxime unicus. Cujus contrarium videtur, cum quandoque comminando, quandoque praecipiendi, quandoque aliis modis procedat.

3. Praeterea, scientiarum maxime differentium non debet esse unus modus. Sed Poetica, quae minimum continet veritatis, maxime differt ab ista scientia, quae est verissima. Ergo, cum illa procedat per metaphoricas locutiones, modus hujus scientiae non debet esse talis.

4. Praeterea, Ambrosius (1) (lib. 1, de potestate saecula circa finem, ad Gratianum): *Tolle argumenta ubi fides queritur.* Sed in sacra scientia maxime queritur fides. Ergo modus ejus nullo modo debet esse argumentativus.

Contra, 1 Pet. 5, 13: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe.* Hoe autem sine argumentis fieri non valet. Ergo debet quandoque argumentis uti.

Idem habetur ex hoc quod dicitur Tit. 1, 9: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt, argere.*

Solutio. Respondeo dicendum, quod modus cujusque scientiae debet inquire secundum conditiones materiae, ut dicit Boetius (1 de Trin., cap. 1), et Philosophus (in 1 Eth., text. 1). Principia autem hujus scientiae sunt per revelationem accepta; et ideo modus accipiendo ipsa principia debet esse revelatus ex parte infundens, ut in revelationibus Prophatarum, et oratibus ex parte recipientis, ut patet in Psalmis. Sed quia, praeter lumen infinitum, oportet quod habitus fidei distinguatur ad determinata credibili ex doctrina praedicantis, secundum quod dicitur Rom. 10, 14: *Quomodo credent ei quem non audierunt?* sicut etiam intellectus principiorum naturaliter insitorum determinatur per sensibilia accepta, veritas autem praedicantis per miracula confirmatur, ut dicitur Mare. ult. 20: *Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis;* oportet etiam quod modus istius scientiae sit narratus signorum, quae ad confirmationem fidei faciunt: et, quia etiam ista principia non sunt proportionatae humanae rationi secundum statum viae, quae ex sensibilibus consuevit accipere, ideo oportet ut ad eorum cognitionem per sensibilia similitudines manuducatur: unde oportet modum istius scientiae esse metaphoricum, sive symbolicum, vel parabolicum. Ex ipsis autem principiis ad tria proceditur in sacra Scriptura: scilicet ad destructionem errorum, quod sine argumentis fieri non potest; et ideo oportet modum hujus scientiae esse quandoque argumentativum, tum per auctoritates, tum etiam per rationes et similitudines naturales. Proceditur etiam ad instructionem morum: unde quantum ad hoc modum ejus debet esse praeceptivus, sicut in lege; communitarius et promissus, ut in Prophetis; et narratus exemplorum, ut in historiis. Proceditur tertio ad contemplationem veritatis in questionibus sacrae Scripturae; et ad hoc oportet modum etiam esse argumentativum, quod praecepit servatur in originalibus Sanctorum et in isto libro, qui quasi ex ipsis confundatur. Et secundum hoc etiam potest accipi quadrupliciter: modus exponendi sacram Scripturam: quia secundum quod accipitur ipsa veritas fidei, est sensus historicus: secundum autem quod ex eis proceditur ad instructionem morum, est sensus moralis; secundum autem quod proceditur ad contemplationem veritatis eorum quae sunt viae, est sensus allegoricus; et secundum quod proceditur ad contemplationem veritatis eorum quae sunt patriae, est sensus analogicus. Ad destructionem autem errorum non proceditur nisi per sensum litteralem, eo quod alii sensus sunt per similitudines accepti

et ex similitudinariis locutionibus non potest sumi argumentatio; unde et Dionysius dicit (in epistola ad Titum, in principio) quod symbolica theologia non est argumentativa.

Ad primum ergo dicendum, quod modus artificialis dicitur qui competit materiae; unde modus qui est artificialis in geometria, non est artificialis in ethica; et secundum hoc modus hujus scientiae maxime artificialis est, quia maxime conveniens materiae.

Ad secundum dicendum, quod quamvis ista scientia una sit, tamen de multis est et ad multa valet, secundum quae oportet modos ejus multiplicari, ut jam patuit.

Ad tertium dicendum, quod poetica scientia est de his quae propter defectum veritatis non possunt ad ratione capi; unde oportet quod quasi quibusdam similitudinibus ratio seducatur: theologia autem est de his quae sunt supra rationem; et ideo modus symbolicus utriusque communis est, cum neutra ratione proportionetur.

Ad quartum dicendum, quod argumenta tolluntur ad probationem artefulorum fidei; sed ad defensionem fidei et inventionem veritatis in questionibus ex principio fidei, oportet argumentum uti: sic etiam Apostolus facit, 1 Corin. 13, 16: *Si Christus resurrexit, ergo et mortui resurgent.*

LIBER PRIMUS

DISTINCTIO I.

De mysterio Trinitatis.

Veneris ac novae legis continentiam diligenter indagine etiam atque etiam considerantibus nobis, praevia Dei gratia, innotuit sacrae paginae tractatores circa res vel signa praecepit versus. Ut enim egregius doctor Augustinus ait (in libro de Doctrina christiana, cap. 2), omnis doctrina vel verum est vel signorum; sed res etiam per signa discernuntur. Proprie autem hie res appellantur quae non ad significandum aliquid adhibentur: signa vero quorum usus est in significando. Eorum autem aliqui sunt, quorum omnis usus est in significando, non in justificando; idest, quibus non ultimor nisi aliquid significandi gratia, ut aliqua sacramenta legalia: alia quae non solum significant, sed conferunt quod iustus adjuvet, sicut evangelica sacramenta. Ex quo aperte intelligitur, quae hic appellantur signa; res illae videlicet quae ad significandum aliquid adhibentur. Omnes ergo signum etiam res aliqua est: quod enim nulla res est, omnino nihil est, ut (in eodem lib. et cap.) Augustinus ait. Non autem et converso omnis res signum est, quia non adhibetur ad aliquid significandum. Cumque his intenderit Theologorum speculatorum studiosa a modesta, divinam Scripturam formam prescriptam in doctrina tenere adiuvaret. De his ergo, nobis adiutum ad res divinas aliquatenus intelligendas, Deo ducere, aperiens, volentibus, disserendum est: et prima de rebus, postea de signis disserendum est: et prius de rebus, quae resque nos beatos faciunt, pervenire, eisque inhaerere possimus. Res vero quae fruuntur et utuntur, nos sumus, quasi inter utrasque constituti, et Angeli sancti. Fru autem est amore inhaerere aliqui rei propter seipsam; ut vero, id quod in usum veritatis, referre ad obtinendum illud quo fruuntur est, aliis abutit est, non uti: nam usus illicitus, aliisque vel abuso debet nonnulli. Res ergo quibus fruendum est, sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus: eadem tamen Trinitas quadam summa res est, communique omnibus fruuentibus eam: si tamen res dici debet et non verum omnium causa, si tamen et causa: non enim facile potest inventari numero, quod tantum conveniat excellentiae, nisi quod melius dicatur Trinitas hic uero Deus. Res autem quibus utendum est, mundus est et in eo creata. Unde Augustinus (in eodem lib. de Doct. christ. cap. 4 et super Joan. tract. 45): « Utendum est hoc mundus, non fruendum, ut invisibilis Dei cap. 4: ut per ea facta sunt, intellectus, conscipiantur; idest, ut de temporalibus aeterna capiantur. » Item (in eodem lib., cap. 21): « In omnibus rebus illae tantum sunt quibus est fruendum, quae aeternae et incommutabiles sunt; ceteris autem non utendum est, ut ad illarum perficiionem perveniantur. » Unde Augustinus (in lib. 10 de Trin., cap. 16): « Fruuntur cogitos, in quibus ipsis propter se voluntas delectata con- quiescit: utrum vero eis que ad aliud referimus, quo fruendum est. »

De rebus communiter agit.

Id ergo in rebus considerandum est, ut (in eodem lib. cap. 5, et deinceps) ait Augustinus, quod res aliae sunt quibus fruendum est, aliæ quibus utendum est, aliæ quae fruuntur et utuntur. Illae quibus fruendum est, nos beatos faciunt. Iste quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adjuvantur et quasi administrantur, ut ad illas S. Th. *Opera omnia.* V. 6.

(1) Fictitious index. Sumptum est ex lib. 4 de fide ad Gratianum, cap. 5 (ex edit. P. Nicolai).

Item quid intersit inter fratrem et uti, aliter quam supra.

Notandum vero, quod idem Augustinus (in lib. 10 de Trin., cap. 11) aliter quam supra accipiens uti et frui, sic dicit: « Ut est assumere aliquod in facultatem voluntatis; frui autem est uti cum gaudio, non adhuc spei, sed jam rei. Ideo ut omnis qui fruuntur utitur: assumit enim aliquod in facultatem voluntatis cum delectatione. Non autem omnis qui utitur et fruuntur, si id quod in voluntatis facultatem assumit,